

**Да 190-годдзя
з дня нараджэння
Я.П.Тышкевіча
(1814–1873),**

**гісторыка,
археолога,
этнографа,
краязнаўца,
музеезнаўца,
аднаго з заснавальнікаў
беларускай
навуковай археалогіі**

«Руплівец нашай старасветчыны»

Вядомымі ў свой час археалагамі, даследчыкамі матэрыяльнай і духоўнай культуры Беларусі былі браты Яўстафій і Канстанцін Тышкевічы, жыццё і дзейнасць якіх былі цесна звязаны з Лагойскам.

Яўстафій, малодшы з Тышкевічаў, зацікавіўся археалогіяй, мінулым роднага краю ў 19 гадоў. З 1824 г. ён вучыўся ў Віленскай гімназіі пад апекай прафесараў універсітэта Я.Вашкевіча і К.Асмалоўскага. Перапыніўшы тут вучобу, у 1831 г. ён скончыў Мінскую гімназію. Потым амаль 2 гады вучыўся самастойна, «дабіраючы» веды ў пецярбургскіх бібліятэках. З 1833 г. Тышкевіч служыў у Ордэнскім капітуле канцелярыі віленскага, потым кракаўскага генерал-губернатораў. З 1840 г. ён — ганаровы апякун школ, маршалак шляхты Барысаўскага павета, які на свае сродкі пабудаваў у Барысаве павятовае вучылішча; з 1848 г. па 1854 г. — куратар Мінскай гімназіі.

Але асноўным заняткам Я.Тышкевіча была навука. Пачынаючы з 1837 г., ён кожнае лета даследаваў курганы на Лагойшчыне, Барысаўшчыне, Міншчыне, у Друцку, Лідзе, Крэве, Міры, Гальшанах... Ужо першыя раскопкі маладога даследчыка аказаліся выніковымі. З цягам часу ён назапашваў вопыт навуковай дзейнасці, імкнуўся дазнацца аб даўнасці розных рытуалаў. Акрамя курганаў, Я.Тышкевіча цікавілі гарадзішчы, якія ён адносіў не да абарончых умацаванняў, а толькі да абрадавых. Вучоны даследаваў таксама замкі Беларусі, асаблівасці іх узвядзення, характэрныя рысы фартыфікацыйных умацаванняў. Замак ён лічыў абарончым аб'ектам і этымалогію яго выводзіў ад слова «замыкаць».

Каб папоўніць свае веды па старажытнай гісторыі і пазнаёміцца з метадамі даследавання археалогіі замежных калег, у 1843 г. Тышкевіч накіроўваецца на стажыроўку ў Данію, Фінляндыю, Швецыю. Метад падзелу старажытнасцей на тры вякі-эпохі (каменны, бронзавы, жалезны) вядомага дацкага археолога К.Томсена

ён выкарыстаў пры сістэматызацыі старажытнасцей у Лагойскім музеі (з 1842 г.), а пазней і ў Віленскім музеі старажытнасцей. Свае ўражанні аб падарожжы даследчык выклаў у своеасаблівай кнізе-справаздачы “Лісты пра Швецыю” (1846).

Асаблівую цікавасць Я.Тышкевіча выклікалі загадкавыя помнікі даўніны Барысаўшчыны і роднай Лагойшчыны. Вынікам яго шматгадовых тэарэтычных і практычных даследаванняў з’явілася манаграфія “Апісанне Барысаўскага павета” (1847). Побач з гістарычнымі, статыстычнымі і інш. звесткамі ў ёй даюцца характарыстыка гаспадарчай дзейнасці насельніцтва павета, апісанні адзення, сямейных і калядных абрадаў, звычаяў і вераванняў, змешчаны запісы фальклорных твораў. Амаль 10 гадоў Я.Тышкевіч ствараў гэту унікальную краязнаўчую кнігу, дзе кожны факт, кожная дата вывераны, добрасумленна прааналізаваны і аргументаваны. Пра яе Я.Карскі пісаў: “Книга эта, очень замѣчательное явление въ этнографической литературѣ времени половины XIX столѣтія”.

Працуючы ў галіне археалогіі, этнаграфіі і краязнаўства, Я.Тышкевіч грунтоўна займаўся і фальклорам. У яго запісах сабрана каля 450 прымавак і прыказак. “Народная паэзія дае нам магчымасць пазнаць пачуцці народа, а прымаўкі — пазнаёміцца з яго розумам”, — пісаў даследчык.

З 1847 г. Я.Тышкевіч з’яўляецца членам камісіі па зборы і выданні старажытных актаў, грамат і прывілеяў XVI—XVIII стст. гарадоў Мінскай губерні. У 1855 г. ён арганізаваў і ўзначаліў Віленскую археалагічную камісію. Запаветнай марай вучонага было стварыць у Вільні — цэнтры беларуска-літоўскага краю — музей старажытнасцей на аснове экспанатаў, сабраных

у Лагойскім археалагічным музеі. У 1845 г. у Вільню Я.Тышкевіч перавёз частку сваёй лагойскай калекцыі. Яна стала асновай для стварэння прыватнага музея, што размясціўся ў старажытнай зале Віленскага універсітэта і актыўна папаўняўся экспанатамі з Мінска, Магілёва, Віцебска, Оршы, Навагрудка, Крэва, Ліды, Пінска, Браслава, Паставаў і інш. Вучоны ахвяраваў музею сваю бібліятэку (3 тыс. кніг) і разам з братам Канстанцінам, — археалагічную калекцыю з 2 тыс. адзінак. У 1856 г. музей быў афіцыйна адкрыты. Пазней казённая адміністрацыя, напалоханая вызваленчым паўстаннем 1863—64 гг., назвала музей адным з цэнтраў “польскай інтрыгі”, і ў 1864 г. дзейнасць яго была забаронена. “Шкодныя” экспанаты музея адправілі ў Маскву. Тышкевіч, вызвалены ад усіх пасадаў і зняважаны, у 1865 г. пакінуў Вільню.

Ужо напрыканцы жыцця ён стварае альбом “Магілы сямейства Тышкевічаў”. З літаратурных твораў захаваліся яго вершы, стылізаваныя пад фальклор, аповесць “Нашы краі” (1871), успаміны пра В.Ваньковіча, Я.Рустэма, І.Ходзьку і інш., у рукапісах засталіся працы “Зельнік барысаўскіх ваколіц”, “Матэрыялы да нашай гісторыі”, асобныя матэрыялы па археалогіі, збор дакументаў і інш.

Увогуле Я.Тышкевіч быў прызнаным вучоным свайго часу — ганаровым членам Пецярбургскай акадэміі навук, членам Дацкага таварыства аматараў паўночных старажытнасцей, Стакгольмскай Каралеўскай акадэміі выяўленчага мастацтва і старажытнасцей, Лонданскага археалагічнага інстытута.

*К.Д.Варанько, галоўны бібліёграф
Нацыянальнай бібліятэкі
Рэспублікі Беларусь*

* Карскій Е.Ф. Белоруссы: Введение къ изученію языка и народной словесности. — Вильна, 1904. — С.217.